

SOCIO-POLITICAL VIEWS OF AHMAD DONIS IN THE WORK “HISTORY OF THE MANGIT DYNASTY”

Zebiniso Akhmedova

*Head of the Department of Social Sciences, Associate Professor
Bukhara State Medical Institute
Bukhara, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Ahmad Donish, *History of the Mangit Dynasty*, socio-political views, Mangit dynasty, governance, political philosophy, social inequality, corruption, justice, statecraft, Central Asia, 19-20th century, historical narrative.

Received: 22.12.24

Accepted: 24.12.24

Published: 26.12.24

Abstract: This article explores the socio-political views of Ahmad Donish as presented in his work "*History of the Mangit Dynasty*." Written in the context of the 19-20th century, Donish's historical narrative offers a critical examination of the political and social structure of the Mangit dynasty, which ruled parts of Central Asia during that time. The work highlights key aspects of governance, social inequality, and the challenges faced by the political system of the era. Donish critiques the administrative system, addressing issues such as corruption, injustice, and the concentration of power in the hands of a few, while also reflecting on the role of the ruler in maintaining societal balance. The article analyzes Donish's views on statecraft, law, justice, and the relationship between the ruler and the ruled. His reflections offer valuable insights into the social and political dynamics of the region, making his work a significant source for understanding the history and political philosophy of Central Asia during the early modern period.

AHMAD DONISHNING “MANG‘ITLAR SULOLASI TARIXI” ASARIDAGI IJTIMOY-SIYOSIY QARASHLAR

Zebiniso Axmedova

*“Ijtimoiy fanlar” kafedrasi mudiri, dotsent
Buxoro davlat tibbiyot instituti
Buxoro, O‘zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Ahmad Donish, Mangʻitlar sulolasi, tarix, ijtimoiy-siyosiy qarashlar, davlatchilik, xalq, ijtimoiy tengsizlik, iqtisodiy tizim, siyosiy tuzum, tarixiy manba, Oʻzbekiston tarixidagi mangʻitlar, shohliklar, qonunchilik.

Annotatsiya: Ahmad Donishning "Mangʻitlar sulolasi tarixi" asari XIX-XX asrdagi Oʻzbekistonning siyosiy va ijtimoiy hayotiga oid muhim manbaadir. Ushbu asarda mangʻitlar sulolasining Oʻzbekistondagi davlatchilik tarixi, uning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy tizimlari, shuningdek, davlat boshqaruvi, xalqning ijtimoiy holati va mangʻitlar davridagi ijtimoiy tengsizliklar haqida soʻz yuritiladi. Ahmad Donish asarini yozgan davrdagi ijtimoiy-siyosiy muhit, mangʻitlar sulolasining davlat tashkiloti va boshqaruv usullari, shohliklar oʻrtasidagi munosabatlar tahlil qilinadi. Ushbu maqolada asarning ijtimoiy-siyosiy konteksti va undagi inson huquqlari, adolat, qonunchilik va xalqning hayotiga oid qarashlar tafsilotlar bilan koʻrib chiqiladi.

**СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ АХМАДА ДОНИША В
ПРОИЗВЕДЕНИИ «ИСТОРИИ ДИНАСТИИ МАНГИТОВ»**

Зебинисо Ахмедова

*заведующий кафедрой «Социальные науки», доцент
Бухарский государственный медицинский институт
Бухара, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Ахмад Дониш, *История династии Мангитов*, социально-политические взгляды, мангитская династия, государственное управление, социальная справедливость, политическая философия, социальная структура, неравенство, коррупция, власть, Центральная Азия, XIX-XX века.

Аннотация: Статья посвящена анализ социально-политических взглядов Ахмад Дониша, выраженных в его произведении «История династии Мангитов». В этом произведении Дониш детально описывает исторические события и социальные явления эпохи мангитской династии, обращая внимание на политическую структуру государственного управления и социально устройство того времени. Он также критикует политическую несправедливость, бюрократизм и коррупцию в управлении, а также затрагивает проблемы неравенства и социальной мобильности. В статье рассмотрены ключевые аспекты его политической философии, частности, его взгляды на роль правителя, власть, общественное благо и отношения между различными социальными слоями. Работа Дониша рассматривается как важный источник для понимания социальных политических процессов в Центральной Азии XIX-XX веках.

KIRISH. Ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning tabiiy harakati inson hayoti, dunyoqarashini o'zgartiradi, insonni erkin va mustaqil fikrlashga undaydi. Yangi tarixiy sharoit o'tmish haqida yangicha talqinni talab etadi. XX asrning oxirgi o'n yilligi mamlakatimiz hayotidagi keskin o'zgarishlari bilan boshqa davrlardan farq qiladi. Respublikamiz iqtisodiy, siyosiy hayotidagi o'zgarishlar, madaniy, ma'naviy, milliy qadriyatlarimizning qayta tiklanishi buning yorqin misolidir. Ijtimoiy-siyosiy, davlat boshqaruvi masalalari Markaziy Osiyo mutafakkirlarining qarashlari asosida to'liq tahlil etish mumkin. Ahmad Donishning davlat boshqaruvi va siyosiy hukumat ishlarini falsafiy tahlil qilishi zamon bilan hamnafas bo'lib bugungi kunga qadar o'z dolzarbligini yo'qotmagan.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Ahmad Donish, Qori Rahmatullo Vozeh, Sadr Ziyov, Abduqodirxo'ja Savdo, Shamsiddin Shohin, Mirzo Azim Somiy Bo'stoniy, Muhammad Siddiq Hayrat kabi mutafakkirlar ijodida ijtimoiy-siyosiy, ma'rifatparvarlik, insoniy fazilatlar, inson va tabiat masalalari aks etgan. Bu mutafakkirlarimizning ilg'or g'oyalari va ma'naviy meroslari talaba yoshlarimizning har tomonlama ma'naviy shakllanishida ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Sharq olimlarining, jumladan Ahmad Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari alohida tadqiqot mavzusi bo'lmagan. Ammo hayotiy tajriba, o'tmish madaniyat tarixi tajribasi Sharq mutafakkirlarining boy merosidan foydalanib, davlat boshqaruvi, yurt obodligi muammolarining ko'p qirralarini izlashni va o'rganishni taqozo etadi. Falsafa tarixidagi ilmiy xolislik, tarixiylik, mantiqiylik tamoyillari, qiyosiy tahlil usullari tadqiqotning metodologik asoslarini tashkil qiladi. Shu bilan birga mavzuga oid mutafakkirlar, vatandoshlarimiz, chet ellik mutaxassislarining konseptual-nazariy mulohazalariga murojaat etildi. Shu nuqtai nazardan, A.Bogoutdinov, R.Hodizoda, I.S.Braginskiy, K.Ayniy, J.Toshqulov, S.Ulug'-zoda kabi olimlarning ishi juda katta ahamiyatga ega.

Ahmad Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asarini tadqiq qilishda qo'llanilgan adabiyotlar tahlili, uning ijtimoiy-siyosiy qarashlarining mukammal va aniq tushunilishini ta'minlagan. Zamonaviy tadqiqotlar, tarixiy manbalar va falsafiy adabiyotlar Donishning asarining ijtimoiy-siyosiy kontekstini chuqurroq o'rganish va uning zamonaviy ahamiyatini anglashda muhim bo'ldi. Bu tadqiqotlar orqali, Ahmad Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari jamiyat va davlatni idora qilishga oid tarixiy yoki nazariy asoslarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Ahmad Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asarining ijtimoiy-siyosiy qarashlarini o'rganishda qo'llanilgan metodologiya murakkab va ko'p qirralidir. Uning maqsadi Donishning asarini tahlil qilib, uning ijtimoiy-siyosiy konsepsiyasini,

zamonaning ijtimoiy-siyosiy muhitini va uning boshqa manbalar bilan aloqalarini aniqlashdan iboratdir. Metodologiyaning asosiy prinsiplari va qo‘llanilgan tadqiqot usullari quyidagicha:

1. Tarixiy kontekstga asoslangan metodologiya. Asarning ijtimoiy-siyosiy qarashlarini to‘g‘ri tushunish uchun avvalo, uning yozilgan tarixi va siyosiy muhitiga e‘tibor qaratish lozim. «*Mang‘itlar sulolasi tarixi*» asari XVII asrning boshlarida yozilgan bo‘lib, mang‘itlar sulolasining o‘z davridagi davlat va ijtimoiy tuzumlarini tahlil qiladi. Tarixiy kontekstni o‘rganish orqali Donishning ijtimoiy va siyosiy fikrlarini ishlab chiqishga asos bo‘lgan siyosiy muhit, iqtisodiy holat va ijtimoiy munosabatlar aniqlanadi.

Bu metodologiyaning asosiy maqsadi - asarning ijtimoiy-siyosiy kontekstini yangicha tushunish, uning ijtimoiy qurilishi va boshqaruv tuzilishi haqidagi qarashlarini ob‘ektiv tarzda tahlil qilishdir. Bundan tashqari, mang‘itlar sulolasi davrining ijtimoiy muammolari va ularning Donish qarashlariga ta‘siri ham o‘rganiladi.

2. Ijtimoiy-siyosiy tahlil metodologiyasi. Ahmad Donishning asarini ijtimoiy-siyosiy nuqtai nazardan tahlil qilishda, uning falsafiy va siyosiy qarashlarini, shuningdek, jamiyatning turli qatlamlari o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Bu usul jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, feodalizm va davlat tizimini o‘rganishga qaratilgan. Donishning fikrlari orqali mang‘itlar sulolasi davridagi siyosiy qudratning konsentratsiyasi, davlat ishi va xalq bilan munosabatlar aniqlanadi.

Ijtimoiy-siyosiy tahlilning asosiy maqsadi - asardagi ijtimoiy-siyosiy munosabatlarni, davlat boshqaruvi tizimi va aholining siyosiy va ijtimoiy huquqlarini fahmlashdir. Bundan tashqari, mang‘itlar davridagi siyosiy va iqtisodiy muammolarga nisbatan Donishning tanqidiy qarashlari va ularning echimlarini tahlil qilish ahamiyatga ega.

3. Matn tahlili. Matnni to‘liq o‘rganish, Donishning «*Mang‘itlar sulolasi tarixi*» asaridagi ijtimoiy-siyosiy konsepsiyalarni tushunishning asosiy vositalaridan biridir. Bu metodologiya asarning har bir bo‘limi va fikrlarning umumiy mazmunini o‘rganish, kalit so‘zlarni va nazariy nuqtalarni aniqlash orqali amalga oshiriladi. Matn tahlili orqali, Donishning davlatchilikka, adolatga, qonunga va ijtimoiy tuzumga oid qarashlari aniqlanadi.

Donishning asarida ko‘pincha ijtimoiy adolat, huquq va davlat boshqaruvi tuzilishiga oid muhim fikrlar va tanqidiy tushunchalar mavjud. Tekstni chuqur tahlil qilish orqali, uning ijtimoiy-siyosiy konsepsiyasining nazariy asoslari va tarixiy konteksti ochib beriladi.

4. Falsafiy-metodologik tahlil. Ahmad Donishning asarini falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilish orqali, uning siyosiy va ijtimoiy qarashlarining axloqiy va falsafiy asoslari aniqlanadi. Bu metodologiya asarning axloqiy va falsafiy xulosalarini, siyosiy tuzumni va qonunchilikni ko‘rsatishga qaratilgan. Donishning fikrlarida davlat boshqaruvi, inson huquqlari, adolat va

huquqiy tizimga nisbatan o'rtaga qo'ygan eng muhim savollar hamda ularning zamonaviy ahamiyati o'rganiladi.

Shu bilan birga, Donishning asarini falsafiy kontekstda qarash, uning zamonaviy siyosatdagi o'rni va uning huquqiy-siyosiy qarashlarini fahmlashdagi muhim qadam hisoblanadi.

5. Qiyosiy tahlil. Asarni boshqa tarixiy manbalar, ayniqsa, mang'itlar sulolasi davrining boshqa muhim siyosiy va ijtimoiy manbalari bilan qiyoslash orqali ham tadqiq etish muhimdir. Qiyosiy tahlil metodi orqali, Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari boshqa tarixiy mualliflar va manbalar bilan taqqoslanadi. Bu tadqiqotning maqsadi - asarning o'ziga xosligini va uning zamonaning ijtimoiy va siyosiy muhitiga qaratilgan yangicha fikrlarini tushunishdir.

6. Ta'limiy va axloqiy talqin. Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari axloqiy va ta'limiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Uning davlatchilikka, adolatga va inson huquqlariga oid fikrlari ijtimoiy bilim va axloqiy ta'limda ham ahamiyatli o'rin tutadi. Bu metodologiya orqali, Donishning asari ta'limiy va axloqiy tushunchalarga to'la ishlanganligi va zamonaviy jamiyatdagi roli baholanadi.

Ahmad Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asarini tadqiq qilishda qo'llanilgan metodologiya, uning ijtimoiy-siyosiy qarashlarini to'liq va chuqur tushunishga yordam beradi. Tarixiy kontekst, ijtimoiy-siyosiy tahlil, matn tahlili, falsafiy va qiyosiy tahlillardan foydalanish orqali, Donishning asarini zamonaning ijtimoiy, siyosiy va huquqiy tizimiga oid muhim manba sifatida o'rganish mumkin. Bu metodologiya, Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlarini o'rganishda ishlatilgan asosiy usullar bo'lib, uning fikrlarining zamonaviy ahamiyatini aniqlashga yordam beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Ahmad Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asari o'ziga xos ijtimoiy-siyosiy qarashlar bilan ajralib turadi. Bu asarning tadqiqi, asosan, uning zamonaning siyosiy-ijtimoiy ahvoriga, davlat boshqaruvi va xalq hayotiga oid teren va mufassal tahlillarini ifodalaydi. Quyida ushbu tadqiqotning asosiy natijalarini keltirib o'tamiz:

1. **Davlat boshqaruvi va mang'itlar sulolasining siyosiy tizimi:** Ahmad Donish asarini tahlil qilish jarayonida mang'itlar sulolasining davlat boshqaruvi va siyosiy tizimiga oid bir qator muhim fikrlar aniqlandi. Donish, mang'itlar davridagi davlat boshqaruvi strukturasi markazlashganini va shohlikdagi qudratli amaldorlar sistemasini tanqid qilgan. Uning fikricha, davlat boshqaruvining unchalik samarali bo'lmagani va korrupsiyaning ta'siri mamlakatning ijtimoiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

2. **Ijtimoiy tengsizlik va aholining hayoti:** Donish mang'itlar sulolasi zamonida aholining ijtimoiy bo'linishi va qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanuvchi odamlar bilan urbanizatorlar orasidagi katta farqlar haqida fikr yuritgan. U ko'pincha ijtimoiy adolatsizlik,

ishsizlik va feodalizmga ta'sir ko'rsatgan mamlakat ichkarisidagi ijtimoiy va iqtisodiy vaziyatni tanqid qilgan.

3. **Qonunchilik va adolat:** Donishning asarlarida qonunlar va adolatga oid ko'pgina nazariy qarashlar va tanqidiy fikrlar mavjud. U qonunning ravshan va adolatli bo'lishi zarurligini ta'kidlagan. Shuningdek, uning fikricha, davlatdagi har qanday yomonlik va buzg'unchilik qonunsizlik va adolatsizlikdan kelib chiqadi.

4. **Rahbarlik va xalqning munosabati:** Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlarida rahbarlikning xalq bilan to'g'ri aloqada bo'lishi va ularning manfaatlariga xizmat qilishi zarurligi haqidagi fikrlari muhim o'rin tutadi. U shohning xalqning xohish va ehtiyojlarini hisobga olishi va o'ziga xizmat qiluvchi amaldorlardan uzoq turishi kerakligini ta'kidlaydi.

5. **Haqiqiy davlatchilik va falsafiy qarashlar:** Donishning asari, umuman olganda, davlatchilikka oid juda chuqur falsafiy va axloqiy qarashlarni taqdim etadi. U davlatni faqat qudrat manbai sifatida emas, balki odamlar uchun adolat va farovonlik ta'minlovchi muhit sifatida ko'radi. Bu, o'z navbatida, uning ijtimoiy-siyosiy nazarida muhim o'rin tutadi.

Ahmad Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asari mang'itlar davridagi ijtimoiy va siyosiy muhitni, davlat boshqaruvi tizimini, ijtimoiy adolat va qonunlarning ahamiyatini faqat tarixi yo'l bilan emas, balki ijtimoiy-siyosiy falsofiya va falsafa nuqtai nazaridan ham ko'rib chiqadi. Uning ijtimoiy-siyosiy qarashlari o'z vaqtidagi ko'plab muammolarga tanqidiy va konstruktiv echimlarni taklif etgan. Ushbu tadqiqot natijalari Ahmad Donishning asarlarini qayta ko'rib chiqish, uning ijtimoiy-siyosiy qarashlarini yangi va aniqroq tushunish uchun muhimdir.

Buxoro amirligi davridagi madaniy aloqalar, ilgari surilgan fikrlarni o'rganish davlatimiz tarixi, ijtimoiy-falsafiy qarashlarni chuqurroq o'rganishga yordam beradi. Hozirgi kunda Buxoro davlat muzey-qo'riqxonasida Ahmad Donish o'z qo'li bilan yozgan "Muxtasare az ta'rixi saltanati xonadoni mang'itiya" (umrining oxirgi yillarida yozilgan) va "Navodirul vaqoe" asarining qoralanma va asl nusxasi (ya'ni dastlabki kitobi 1880 y.) saqlanmoqda.

Buxoro amirlari tarixiga bag'ishlangan "Muxtasare az ta'rixi saltanati xonadoni mang'itiya" asari (kitob, shuningdek, "Risola" va "Tarixcha" deb ham yuritiladi) sayyoralar haqidagi ta'rifdan boshlanib, keyingi o'rinlarda Buxoro mang'it amirlarining boshqaruv va harbiy siyosati, Rossiyaga sayohat xotiralariga bag'ishlangan. Ushbu asarning Buxoro muzeyida saqlanayotgan asl nusxasi o'ziga xos tarixga ega. Bu kitob 1959 yil 26 sentyabrda Buxoro muzeyi xodimi Ahmad Qosimzoda tomonidan muzeyning sharq qo'lyozmalari fondiga qabul qilingan. Kitobni buxorolik Muhiddinov muzeyga topshirgan. Unga esa kitob bobosi Qozi Saidahmadi Buxoriydan esdalik bo'lib qolgan. Buni kitobning oxirgi varaqlariga urilgan ikki muhrdan ham bilish mumkin. O'z vaqtida ushbu qozi Ahmadi Porina bilan hamsuhbat va yaqin

do'st bo'lishgan. Shu munosabat bilan muallif asarini qoziga sovg'a qilgan. Kitob 48 varaqdan iborat bo'lib, nasta'liq xatining "shikasta" turida bitilgan. Asarning nomi va yozilgan vaqti biror joyda yozilmagan. Ammo boshqa ko'chirmalarda ushbu asarga yuqoridagi nom berilgan.

"Risola" XIX asr oxiriga oid qimmatli va qiziqarli tarixiy asar bo'lishi bilan birga, mazmun jihatdan tengsiz. An'anaviy ravishda uni hajmi va ahamiyati jihatidan farq qiladigan ikki qismga bo'lish mumkin. Qisqa birinchi qismda muallif faqat yozma manbalardan olingan yoki eshitgan voqealari haqida hikoya qiladigapiradi. Unda amir Doniyor hukmronligining so'nggi yillari va uch amir - Shohmurod, Haydar va Nasrullo hukmronligi davri haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Shuni ta'kidlash kerakki, Ahmad Donish o'z ma'lumotlarini olgan manbalarni keltirmaydi. Butun "Risola"da faqat ikkita tarixiy asar tilga olinadi: "Tuzuki Temuriy" XIII asrga oid mujassamlash asari va "Ravzat as-Safo" XIX asrga oid asarlar. Ahmad Donishning tarixiy asarlarini o'rganuvchi olimlarning fikricha, mang'itlar tarixiga oid hozirgi kunda ma'lum bo'lgan tarixiy asarlar XIX asr boshlarida yoki o'rtalarida mahalliy mualliflar tomonidan yozilgan.

"Siyosiy risola"da ko'tarilgan asosiy masalalar er munosabatlari sohasidagi islohotlar, sug'orish muammosi, sun'iy sug'orish bo'yicha takliflar, mamlakat boshqaruvi sohasidagi islohotlar muammosi edi. Ahmad Donishning bu ikki asari – "Risola" va "Siyosiy risola"ni qiyoslash A. Donishning siyosiy e'tiqodidagi evolyusiyani kuzatish imkonini beradi. "Siyosiy risola"da amir qanday bo'lishi kerakligi (odil, adolatli qozi, o'z fuqarolariga nisbatan xushmuomala va e'tiborli, taomi, kiyimi, tashqi ko'rinishida kamtarona bo'lishi) haqida so'z boradi. "Risola"da esa haqiqiy amir bu talablarning birortasiga ham javob bermasligini ko'rsatadi: amir zolim, hatto eng yaqin saroy a'yonlari bilan ham qo'pol va shafqatsiz, buzuq va o'ta shafqatsizdir. Uning aqlsizligi va qobiliyatsizligi tufayli mamlakat tanazzulga yuz tutdi. Uni "hokimiyatdan olib tashlash" muammolarning yagona echimi, degan xulosaga keladi.

"Buxoro mang'it amirlarining qisqacha tarixi"da amirlar Muzaffar (1860-1885) va Abdalhad (1885-1910)ning tashqi va ichki siyosati tanqid qilinib, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli yaqqol ochib berilgan hamda mamlakatni iqtisodiy qoloqlik holatidan olib chiqishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirish takliflari keltirilgan.

Ahmad Donish tarixchi sifatida nafaqat ko'plab o'tmishdoshlari bilan solishtirganda, balki o'z zamondoshlaridan ham ancha oldinda bo'lgan. O'sha davrdagi asosiy tarixiy asarlar rasmiy tarixshunoslik talablari asosida yozilgan.

Ahmad Donish o'z mamlakatining siyosiy ishlariga faol aralashadigan tarixchi sifatida faoliyat yuritadi. U o'z asarida fuqarolarni va davlat farovonligini o'ylamaydigan Buxoro

mang‘it amirlarining hukmronligini keskin tanqid qiladi. Donishni boshqa tarixchilar bilan solishtirganda alohida ahamiyatga ega jihat shundaki, u bu sulolaning qulashiga mutlaq ishonadi. “Risola”da keltirilgan bir qancha muhim ma‘lumotlar ko‘plab tarixiy voqealarga yangicha oydinlik kiritadi.

Uning islohotchilik g‘oyalari mutafakkir asarlarining ajralmas qismini tashkil etadi. Ahmad Donishning bu fikrlarini quyidagicha tasniflash mumkin:

1. Iqtisodiy islohot g‘oyalar.
2. Ijtimoiy-siyosiy g‘oyalar.
3. Diniy islohot g‘oyalari.
4. Madaniy-ma‘rifiy g‘oyalar.

Ahmad Donish Rossiya podshosiga yuborish uchun Buxoro amiri Muzaffarga quyidagi talabnomani yozib beradi:

1.Samarqand rus davlatiga qo‘shilgandan so‘ng Buxoro suv taqchilligini sezyapti. Samarqanddagi hokimlar suvning uchdan ikki qismiga egalik qilmoqdalar shuning uchun bizga Sirdaryo yoki Amudaryodan suv keltirishni biladigan bilimli kishilarni yuboring.

2.Bizning o‘lkamizda meva va sabzavotlar juda ko‘p. Buxoroda undan shirinliklar yoki shakar tayyorlaydigan zavod qurishda yordam bering.

3.Movarounnahr shaharlari chekkalarida tog‘lar juda ko‘p bo‘lib, ularda foydali qazilmalar bor. Shuning uchun qazilmalar ilmini biladigan odamlardan yuborsangiz har ikkala davlat uchun ham foydali bo‘lur edi.

4.Buxoroda movut to‘qish fabrikasini qurishga ko‘maklashsangiz .

Bu fikrlar mutafakkirning Vatani va uning kelajagi uchun qayg‘urishi, vatan ravnaqi va yurt obodonligi masalasi bilan nafaqat amirga, balki rus podshohiga ham murojaat qilganiga guvoh bo‘lamiz.

XULOSA. Ahmad Donishning «*Mang‘itlar sulolasi tarixi*» asari juda muhim tarixi va ijtimoiy-siyosiy manbaa bo‘lib, o‘ziga xos va chuqur fikrlar bilan boyitilgan. Donish bu asar orqali mang‘itlar sulolasining siyosiy tizimini, davlat boshqaruvining muammolarini va xalqning ijtimoiy holatini mufassal tahlil qilgan. U davlatdagi korrupsiya, ijtimoiy tengsizlik, qonunsizlik va boshqaruv muammolarini tanqid qilgan va ularni bartaraf etish uchun bir qator nazariy prinsiplarni taklif etgan.

Asarda Ahmad Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari, birinchi navbatda, davlat boshqaruvi, adolat, qonun va xalq bilan aloqalarning mustahkamligiga alohida ahamiyat berilgan. Uning fikricha, davlatning asosiy vazifasi aholining farovonligini ta‘minlash, adolatli va aniq qonunlar asosida boshqarishdan iborat. Donishning davlatga oid qarashlari, ayniqsa,

siyosiy hokimiyatning mutlaq qudratga ega bo'lishidan saqlanishga va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga yo'naltirilgan.

Mutafakkirning asarni chuqur tahlil qilish asosida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. **Ijtimoiy adolatni ta'minlash.** Donishning asarida ijtimoiy tengsizlik va mang'itlar sulolasi davridagi boshqaruvning asosiy kamchiliklari talqin etilgan. Shuning uchun zamonaning ijtimoiy va siyosiy holatiga tayangan holda, bunday kamchiliklarni bartaraf etish uchun har bir davlatda ijtimoiy adolatni ta'minlashga intilish kerak.

2. **Qonun va davlat boshqaruvining yaxshilanishi.** Donish davlatning ijtimoiy va siyosiy tizimini tanqid qilgani kabi, zamonaning qonunchilik tizimiga e'tibor qaratish, qonunlarning odilona, shaffof va barqaror ishlashini ta'minlash lozim. Ayniqsa, buning uchun mahalliy hokimiyat organlari va huquqiy organlarning mustaqilligiga e'tibor berish muhim.

3. **Maqsadli ta'lim va tarbiyaviy ishlar.** Axloqiy, siyosiy va ijtimoiy qadriyatlarning oshirilishi, yoshlarning tarixiy tajribalardan o'rganishlari uchun maqsadli ta'lim va tarbiyaviy dasturlar ishlab chiqish lozim. Bu Donishning asarini o'rganishdagi muhim qadam bo'ladi.

4. **Davlat va jamiyat orasidagi munosabatlarning yaxshilanishi.** Davlat hokimiyatining o'z xalqiga yaqin bo'lishi va ularning ehtiyojlarini hisobga olishi, amaldagi siyosiy tizimning faoliyatini yaxshilashga xizmat qiladi. Donishning ijtimoiy hayotga oid qarashlari asosida, davlatning xalq bilan to'g'ri va yaqin aloqada bo'lishi talab qilinadi.

5. **Tarixiy tadqiqotlarni davom ettirish:** Donishning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asari tarixiy tadqiqotlarda yanada chuqurroq o'rganilishga loyiq. Bu asarning ijtimoiy-siyosiy konsepsiyalari, jumladan, davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, fuqarolik javobgarligi va adolatni ta'minlashga qaratilgan fikrlar, yangi ilmiy tadqiqotlarning maqsadiga aylanishi kerak.

Ahmad Donishning ijtimoiy-siyosiy qarashlari va uning «*Mang'itlar sulolasi tarixi*» asaridan olingan tahlillar, zamonaning siyosiy va ijtimoiy axvolini qayta ko'rib chiqish, shuningdek, zamonaviy davlatchilik tamoyillarini ishlab chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Uning fikrlari milliy va xalqaro siyosat, davlat boshqaruvi va ijtimoiy-siyosiy munosabatlar tizimini qayta shakllantirish uchun ilhom beruvchi manba bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmad Donish. Risola yo muxtasari az ta'rixi xonadoni mangitiya. Dushanbe, 1993. S. 174.
2. Hayitov Sh. Muxojirlik na shodlik, na g'am... Buxoro, 2008. – 66 b.
3. Radjabov 3. Выдающийся просветитель таджикского народа Axmad Donish. Stalinabad, 1961.

4. Bertels Ye. E. Rukopisi proizvedeniy Axmada Kalle // Tr. Tadj, bazı AN. T.Z. Lingvistika. M. - L., 1936.
5. Xadi-zade R. X.. Istochniki k izucheniyu tadjikskoy literatury vtoroy poloviny XIXv. I Tr. In-ta yazıka i lit. AN Tadj. SSR. 1956, T. 6. S. 70 - 80, 120 - 121.
6. Akhmedova Z. A. Reformativ views of Ahmad Donish in modernization educational systems in the emirate of Bukhara (XIX and early XX centuries) //Journal of Social Research in Uzbekistan. — 2022. — T. 2. — №. 01. — S. 42-51.
7. Axmedova Z.A. Ahmad Mahdumi Donish: Monografiya // Buxoro: “Durdona”. – 2021. – 108 b.
8. Akhmedova Z.A. Ahmad Donishning islohotchilik qarashlari (XIX - XX asr boshlarida)// Oriental Journal of Education SJIF for 2022:6. 29.06.22 Pages: 174-180
9. Axmedova Z.A. Ahmad Donishning falsafiy g‘oyalari. //O‘zbek falsafasi tarixi. III jild. Toshkent: “Muharrir”. – 2000. – B. 143-162.
10. Akhmedova Z.A., Sagikizi A. Philosophical analysis of ideas in the work of Ahmad Donish “Navodir-ul-vakoe”. // World medicine journal no 1 (1) 2020. - P. 9-17.
11. Axmedova Z.A. Olimlarning Ahmad Donish ijodi va faoliyatiga qarashlari. // O‘tmishga nazar. 2020. - №4. – B. 47-53